

MAKTABGACHA TA'LIMDA BOLA XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING HUQUQIY ASOSLARI

Jumabayeva Toktaxan Kartbayevna

Qo'ng'iro't tumani 24-sonli MTT xodimi

Qidirbayev Tazabay Urzumovich

Qo'ng'iro't tumani 24-sonli MTT xodimi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bola xavfsizligini ta'minlashning huquqiy asoslari normativ-huquqiy tizim, institutsional mas'uliyat va amaliy risk boshqaruvi kesishmasida tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi bola hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilishga qaratilgan majburiyatlar iyerarxiyasi, ijro mexanizmlari hamda huquqiy talablarning ta'limiy muhitga implementatsiya darajasini aniqlashdan iborat. Metodologiya sifatida huquqiy-dogmatik tahlil, komparativ yondashuv, kontent-tahlil va normativ hujjatlar o'rtasidagi kolliziya hamda bo'shliqlarni aniqlash usullari qo'llanildi. Ilmiy yangilik maktabgacha ta'lim uchun xavfsizlikni "yagona huquqiy sikl" sifatida konseptuallashtirish, ya'ni profilaktika, monitoring, hodisaga javob va javobgarlik bloklarini yagona modelga birlashtirish hamda amaliy indikatorlar jadvalini taklif etishdan iborat. Natijalar bolalar xavfsizligiga oid huquqiy talablar ko'p qatlamli bo'lsa-da, ularning ijrosi ko'pincha tashkiliy tartiblar va dalillash standartlariga bog'liqligini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *Maktabgacha ta'lim; bola xavfsizligi; huquqiy asos; normativ-huquqiy hujjatlar; javobgarlik; risk boshqaruvi; profilaktika*

Аннотация: *В статье анализируются правовые основы обеспечения безопасности ребенка в организациях дошкольного образования через призму нормативной системы, институциональной ответственности и практик управления рисками. Цель исследования заключается в выявлении иерархии обязанностей по охране жизни и здоровья ребенка, механизмов исполнения и степени внедрения правовых требований в образовательную среду. Методология включает юридико-догматический анализ, сравнительный подход, контент-анализ и выявление коллизий и пробелов между нормативными актами. Научная новизна состоит в концептуализации безопасности дошкольника как «единого правового цикла», объединяющего профилактику, мониторинг, реагирование на инциденты и блок ответственности в одну модель, а также в предложении набора практических индикаторов. Результаты показывают, что при многоуровневости правовых требований качество исполнения чаще определяется управленческими процедурами, стандартами фиксации доказательств и согласованностью локальных регламентов.*

Ключевые слова: *дошкольное образование; безопасность ребенка; правовые основы; нормативно-правовые акты; ответственность; управление рисками; профилактика*

Annotation: *This article examines the legal foundations for ensuring child safety in preschool education institutions by integrating regulatory requirements, institutional accountability, and practical risk management. The study aims to identify the hierarchy of duties to protect children's life and health, the enforcement mechanisms, and the extent to which legal standards are implemented in daily educational settings. The methodology combines legal-dogmatic analysis, a comparative approach, content analysis, and the identification of regulatory gaps and conflicts across legal instruments. The scientific novelty lies in conceptualizing preschool safety as a "single legal cycle" that links prevention, monitoring, incident response, and liability into one model, supported by an operational set of indicators for institutional auditing. The findings indicate that although child-safety obligations are multilayered, real-world compliance largely depends on administrative procedures, documentation quality, evidence standards, and the coherence of internal policies with overarching legal norms.*

Keywords: *preschool education; child safety; legal framework; regulatory acts; liability; risk management; prevention*

Maktabgacha ta'limda bola xavfsizligini ta'minlash huquqiy kategoriya sifatida bolalarning hayoti, sog'lig'i va sha'ni daxlsizligini muhofaza qilishga yo'naltirilgan normalar majmuini anglatadi. Ushbu kategoriya mexanizm jihatidan konstitutsiyaviy kafolatlar, ta'lim to'g'risidagi normalar, sanitariya-epidemiologik talablar, yong'in xavfsizligi, mehnat muhofazasi va fuqarolik-huquqiy javobgarlik qoidalarining o'zaro uyg'unlashuvi orqali ishlaydi. Masalan, maktabgacha ta'lim tashkilotida bolani qabul qilish, ovqatlantirish, sayrga olib chiqish va uxlash jarayonlari alohida xavf manbai bo'lib, har bir jarayon bo'yicha ichki tartiblar hamda xodimlar vazifalari yozma tartibda belgilanishi talab etiladi. Statistik ko'rishda, maktabgacha yoshdagi bolalarda maishiy va muhit bilan bog'liq mayda jarohatlar ulushi pediatriya amaliyotida sezilarli bo'lib, turli mamlakatlar kuzatuvlarida 1000 bola-yil hisobida bir necha o'nlab yengil shikastlanishlar qayd etilishi xavfsizlik protokollarini kuchaytirish zaruratini ko'rsatadi. Ilmiy izoh shundan iboratki, aynan 3-7 yosh oralig'ida motorik faollik va riskni baholash qobiliyati o'rtasidagi nomutanosiblik "profilaktika huquqi"ni, ya'ni oldini olishga qaratilgan majburiyatlarni markaziy o'ringa olib chiqadi va bu majburiyatlar huquqiy jihatdan aniqlashtirilmasa, javobgarlik diffuziyasi yuzaga keladi.

Mavjud ilmiy yondashuvlarda bola xavfsizligi ko'pincha pedagogik nazorat yoki sanitariya rejimiga toraytirib talqin qilinadi, holbuki u kompleks huquqiy-institutsional tizimdir. Ushbu tizimning mexanizmi "standartlar iyerarxiyasi" orqali tushuntiriladi: umumiy qonun normalari asosida idoraviy me'yorlar ishlab chiqiladi, so'ngra har bir muassasa lokal hujjatlar bilan ularni implementatsiya qiladi. Misol tariqasida, ta'lim sohasidagi umumiy talablar amaliyotda kundalik reja, navbatchilik jadvallari, xavfsiz marshrutlar, oziq-ovqat xavfsizligi bo'yicha HACCPga yaqin tamoyillar va favqulodda vaziyatda evakuatsiya algoritmlari ko'rinishida namoyon

bo'ladi. Raqamlar bilan ifodalaganda, ichki hujjatlashtirish darajasi yuqori bo'lgan tashkilotlarda hodisalarni qayd etish va tahlil qilish ko'rsatkichlari odatda barqarorroq bo'lib, auditlarda nomuvofiqliklar ulushi sezilarli kamayishi kuzatiladi, bu esa "hujjatlash - ijro - monitoring" zanjirining amaliy qiymatini ko'rsatadi. Ilmiy izoh sifatida, normativ talablarning o'zi yetarli emas, ularning bajarilishi uchun "ijroiylar dizayn" zarur bo'lib, bu dizayn tashkilot ichida rollar taqsimoti, dalillash standartlari va javobgarlik chegaralarini belgilash orqali shakllanadi.

Tadqiqot muammosi shundan iboratki, maktabgacha ta'limda xavfsizlikka oid huquqiy normalar ko'p manbali bo'lgani sababli amaliyotda kolliziya, bo'shliq va takrorlanish holatlari uchraydi, bu esa qaror qabul qilishni qiyinlashtiradi. Muammo mexanizmi ikki darajada ko'rinadi: birinchisi, umumiy normalar abstrakt bo'lib, lokal tartiblar bilan to'ldirilmasa ijroga qiyinlashadi; ikkinchisi, lokal hujjatlar ayrim hollarda yuqori turuvchi normalarga mos kelmay qolishi mumkin. Masalan, xodimning bola ustidan nazorati "doimiy" sifatida tasvirlansa-da, real rejimda guruhdagi bola soni, xodimlar yetishmasligi, maydoncha infratuzilmasi va jadval zichligi nazoratni segmentlarga ajratadi, bu esa huquqiy riskni oshiradi. Raqamli ko'rsatkich sifatida, guruh sig'imi va xodimlar nisbati xavfsizlik riskini belgilovchi eng kuchli omillardan bo'lib, bir tarbiyachiga to'g'ri keladigan bolalar soni oshgani sari nazoratdagi "ko'r zonalar" ehtimoli geometrik tarzda ortishi mumkin. Ilmiy izoh shuki, huquqiy tartibga solish "resurs realizmi"ni hisobga olmasa, norma va ijro o'rtasida tafovut kuchayadi; shu sababli maqola normativ talablarni risk boshqaruvi bilan bog'lab, huquqiy sikl yondashuvini taklif etadi [1; 2; 3].

Ushbu maqolaning maqsadi maktabgacha ta'lim muassasalarida bola xavfsizligini ta'minlashning huquqiy asoslarini tizimlashtirish, ijro mexanizmlarini modellashtirish va amaliy indikatorlar asosida baholash imkonini beruvchi konseptual yondashuvni ishlab chiqishdir. Bu maqsad mexanizm sifatida besh vazifaga ajratiladi: normativ manbalar iyerarxiyasini xaritalash, institutsional rollarni aniqlash, xavflarni tasniflash, javobgarlik turlarini bog'lash va monitoring indikatorlarini belgilash. Masalan, xavflar tasnifi jismoniy shikastlanish, yong'in va evakuatsiya, sanitariya-ovqatlanish, psixologik zo'ravonlik va ma'lumotlar maxfiyligi kabi yo'nalishlarni qamrab oladi, har bir yo'nalish bo'yicha alohida huquqiy talablar mavjud. Raqamlar jihatidan, amaliy auditlarda odatda eng ko'p nomuvofiqliklar hujjatlashtirish va treninglar qaydlari bo'yicha aniqlanishi qayd etiladi, bu esa "qog'ozdagi siyosat" va "real amaliyot" orasidagi uzilish nuqtalarini ko'rsatadi. Ilmiy izoh sifatida, amaliy ahamiyat shundaki, taklif etilayotgan model tashkilot rahbariyatiga xavfsizlikni faqat tekshiruvdan o'tish uchun emas, balki doimiy ravishda o'lchanadigan boshqaruv obyekti sifatida ko'rishga yordam beradi [4; 5; 6].

Materials and Methods. Tadqiqot materiali sifatida bola huquqlari, ta'lim sohasidagi umumiy tartibga solish, sanitariya-epidemiologik talablar, yong'in xavfsizligi va mehnat muhofazasi doirasidagi normativ-huquqiy hujjatlar hamda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining lokal reglamentlari kontent-tahlil qilindi. Ushbu

materiallar bilan ishlash mexanizmi hujjatlarni uch qatlamga ajratishdan iborat bo'ldi: birinchi qatlamda umumiy yuridik kuchga ega normalar, ikkinchi qatlamda idoraviy va texnik me'yorlar, uchinchi qatlamda esa muassasaning ichki buyruq, yo'riqnoma, jurnal va protokollari joylashtirildi. Misol sifatida, evakuatsiya rejasi, tibbiy ko'rik jurnali, ovqatlanish menyusi va allergenlar ro'yxati, video kuzatuv bo'yicha ichki tartib hamda bolani topshirish-qabul qilish protokoli kabi hujjatlar amaliy blok sifatida qaraldi. Raqamiy jihatdan, kontent-tahlilda indikatorlar soni 30 taga yaqin mezonlar bo'yicha guruhlandi, masalan "mas'ul shaxs belgilanganligi", "davriylik ko'rsatilganligi", "dalillash shakli mavjudligi" va "xodimlar tanishtirilganligi" kabi bandlar kodlandi. Ilmiy izoh shuki, normativ hujjatlar ko'p bo'lganda muammo "axborot ortig'i"ga aylanadi, shuning uchun metodologiya huquqiy talablarni operatsion indikatorlarga aylantirishga qaratildi.

Nazariy usullar to'plamida huquqiy-dogmatik tahlil bola xavfsizligiga oid majburiyat va huquqlarni ta'riflashga xizmat qildi. Bu usulning mexanizmi tushunchalarni aniq chegaralash, norma dispozitsiyasi va sanksiyasini ajratish hamda subyektlar doirasini belgilashdan iborat bo'lib, ayniqsa "ehtiyot choralarini ko'rish" kabi baholovchi kategoriyalarni konkretlashtirishda muhim bo'ldi. Masalan, "lozim darajadagi nazorat" tushunchasi amaliyotda navbatchilik, ko'rish maydoni, guruhdan chiqish- kirish hisoboti va xavfli hududlarga kirishni cheklash kabi elementlarga ajratildi. Raqamlar ko'rinishida, indikatorlar bo'yicha muvofiqlikni 0 dan 2 gacha ball bilan baholash yondashuvi tanlandi, bunda 0 mos emas, 1 qisman, 2 to'liq moslikni bildiradi, natijada xavfsizlikning integral profili shakllantiriladi. Ilmiy izoh sifatida, ballash tizimi huquqiy xulosani "qisman bajarilgan" holatlarni ko'rsatish orqali noziklashtiradi, chunki ko'plab xavfsizlik talablarida binar "bor-yo'q" mezonni real holatni yetarli aks ettirmaydi.

Komparativ yondashuv maktabgacha ta'lim xavfsizligiga oid xalqaro va mintaqaviy ilmiy qarashlar bilan mahalliy tartibga solishning konseptual mosligini baholash uchun qo'llanildi. Ushbu yondashuv mexanizmi "bir xil maqsad, turli vosita" prinsipiga tayanadi: bolani himoya qilish maqsadi umumiy bo'lsa-da, huquqiy instrumentlar va ijroiyy institutlar turlicha bo'lishi mumkin. Masalan, bolani zo'ravonlikdan himoya qilish bo'yicha ko'plab tizimlarda xodimlar uchun majburiy xabar berish, ichki tekshiruv protokoli va interdisiplinar hamkorlik modeli mavjud bo'lib, bu elementlar lokal reglamentlarga qanchalik kiritilgani alohida ko'rsatkich sifatida olindi. Raqamlar bilan ifodalaganda, komparativ tahlilda 5-7 ta konseptual mezon tanlandi, jumladan "hisobot berish liniyasi", "mustaqil nazorat", "ma'lumotlar maxfiyligi" va "treningning davriyligi" kabi yo'nalishlar solishtirildi. Ilmiy izoh shundan iboratki, komparativlik normani ko'chirib olish emas, balki maqsadga erishishning minimal zarur institutlarini aniqlash imkonini beradi, bu esa huquqiy islohot va lokal siyosatlarini takomillashtirish uchun metodik asos yaratadi [7].

Results. Tadqiqot natijasida maktabgacha ta'limda bola xavfsizligini ta'minlashning huquqiy asoslari "yagona huquqiy sikl" modelida tizimlashtirildi.

Ushbu modelning ta'rifi shundan iboratki, xavfsizlik bir martalik tekshiruv emas, balki profilaktika, monitoring, hodisaga javob va javobgarlikdan iborat uzluksiz aylanishdir. Mexanizm sifatida, har bir bosqich uchun aniq hujjat, mas'ul shaxs, vaqt davriyligi va dalillash shakli belgilanadi, natijada ijro "ko'rinadigan" va auditga yaroqli bo'ladi. Masalan, profilaktika bosqichida xavf baholash kartasi, xodimlar instruktaji, o'yin maydonchasi ko'rik dalolatnomasi yuritiladi; monitoringda jurnal va chek-listlar; hodisaga javobda birlamchi tibbiy yordam va xabarnoma; javobgarlikda esa xizmat tekshiruvi va intizomiy choralar hujjatlashtiriladi. Raqamiy ifodada, indikatorlar to'plami 4 blok bo'yicha taqsimlandi va har bir blokda kamida 6-8 mezon belgilandi, natijada umumiy 28-32 mezonli baholash matritsasi hosil bo'ldi. Ilmiy izoh shuki, siklik yondashuv huquqiy talablarning parchalanib ketishini kamaytiradi va boshqaruv qarorlarini dalillarga asoslangan shaklga o'tkazadi.

Xavflarni huquqiy tasniflash natijasida beshta yirik risk klasteri ajratildi va ular uchun mos huquqiy instrumentlar xaritasi tuzildi. Ta'rif jihatidan, risk klasteri bu bir-biriga yaqin sabab-mexanizmga ega xavflar guruhidir, masalan jismoniy jarohat, sanitariya-ovqatlanish, yong'in-texnika, psixologik xavfsizlik va axborot xavfsizligi. Mexanizm shundan iboratki, har bir klaster bo'yicha majburiyatlar "oldini olish" va "oqibatni boshqarish"ga bo'linadi, bunda oldini olish uchun standartlar va treninglar, oqibat uchun esa tezkor tartiblar va xabar berish kanallari muhim bo'ladi. Misol tariqasida, sanitariya-ovqatlanish klasterida kunlik menyu, mahsulotlarning saqlash harorati, allergenlarni boshqarish va qo'l gigiyenasi protokollari; yong'in klasterida evakuatsiya yo'laklari, o't o'chirgichlar yaroqliligi, mashg'ulotlar davriyligi; psixologik xavfsizlikda esa zo'ravonlikka nisbatan nol toqat siyosati va shikoyatlarni ko'rib chiqish tartibi ko'rsatkich sifatida belgilandi. Raqamlar ko'rinishida, risk klasterlari bo'yicha "kritik nazorat nuqtalari" soni jismoniy xavfsizlikda ko'proq bo'lib, odatda 10 ga yaqin nuqtada muntazam ko'rik talab etilishi aniqlanadi, bu esa resurslarni taqsimlashda ustuvorlikni ko'rsatadi. Ilmiy izoh shuki, risk klasterlari yondashuvi lokal hujjatlarni "mavzular bo'yicha emas, xavflar bo'yicha" qayta tuzishga imkon beradi, natijada ijro intizomi kuchayadi.

Javobgarlikning huquqiy konturi natijalarida subyektlar va javobgarlik turlarining bog'lanish jadvali shakllantirildi. Ta'rif sifatida, javobgarlik konturi bu hodisa yuz berganda kim nima uchun va qaysi tartibda mas'ul bo'lishini ko'rsatadigan normativ-ijroiyy xaritadir. Mexanizm jihatidan, javobgarlik odatda intizomiy, ma'muriy, fuqaroviy-huquqiy va ayrim holatlarda jinoiy oqibatlarga olib kelishi mumkin bo'lgan risklarga tayanadi, shu sababli hodisani hujjatlashtirish va dalillarni saqlash alohida ahamiyat kasb etadi. Misol tariqasida, bolani topshirish-qabul qilish tartibi buzilganda tashkilotning ichki nazorat bo'linmasi, rahbar, tarbiyachi va tibbiy xodimning vazifalari zanjiri aniq ko'rsatilmasa, keyingi tekshiruvlarda sabab-oqibat bog'lanishini isbotlash murakkablashadi. Raqamiy ifodada, javobgarlik konturida 4 subyekt guruhi ajratildi: muassasa rahbariyati, pedagogik xodimlar, yordamchi xodimlar, ota-onalar bilan hamkorlik subyektlari, va ular bo'yicha 12 ta tipik vaziyat uchun mas'uliyat matritsasi

tuzildi. Ilmiy izoh shuki, mas'uliyatni oldindan aniqlash "profilaktik javobgarlik"ni kuchaytiradi, ya'ni hodisa sodir bo'lgandan keyin aybdorni izlashdan ko'ra, hodisani oldini oladigan boshqaruv tuzilmasi barpo etiladi.

Quyidagi jadval natijaviy indikatorlar va ularning dalillash manbalarini umumlashtiradi. Jadvalning ta'rifi auditga mos "indikator-dalil-mas'ul" bog'lanishini ko'rsatishdan iborat. Mexanizm sifatida, har bir indikator bo'yicha dalil turi oldindan belgilansa, tekshiruv subyektivligi kamayadi va muassasa o'z-o'zini baholashni barqaror amalga oshiradi. Misol sifatida, instruktaaj o'tkazilganligini faqat og'zaki tasdiq emas, balki imzo qo'yilgan jurnal, test natijasi va kuzatuv dalolatnomasi bilan mustahkamlash mumkin. Raqamlar ko'rinishida, dalil turlari kamida 3 manbadan tasdiqlansa, ya'ni hujjat, foto/video va kuzatuv dalolatnomasi, muvofiqlik balli odatda yuqoriroq baholanadi. Ilmiy izoh shuki, triangulyatsiya prinsipiga o'xshash dalillarni ko'paytirish xavfsizlik boshqaruvida ishonchlilikni oshiradi.

Jadval. Maktabgacha ta'limda xavfsizlik bo'yicha tanlangan indikatorlar va dalillash manbalari

Indikator nomi | Dalil turi | Mas'ul subyekt | Davriylik | Minimal talab

Xodimlar instruktaaji | instruktaaj jurnali; test varaqasi | rahbar; mehnat muhofazasi mas'uli | chorakda 1 marta | 90 foiz qamrov

O'yin maydonchasi ko'rigi | ko'rik dalolatnomasi; foto | xo'jalik mudiri; tarbiyachi | haftada 1 marta | xavfli nuqta 0

Evakuatsiya mashg'uloti | bayonnoma; vaqt o'lchovi | yong'in xavfsizligi mas'uli | yarim yilda 1 marta | evakuatsiya 3-5 daqiqa

Ovqatlanish xavfsizligi | menyu; harorat jurnali | oshxona mas'uli; hamshira | har kuni | sovuq zanjir buzilmasligi

Bola topshirish-qabul qilish | protokol; video qayd | tarbiyachi; navbatchi | har kuni | shaxs identifikatsiyasi

Shikoyatlarni ko'rib chiqish | reyestr; qaror nusxasi | rahbar; psixolog | zaruratga ko'ra | 10 ish kuni ichida

Discussion. Olingan natijalar maktabgacha ta'limda xavfsizlikni huquqiy sikl sifatida ko'rish yondashuvi adabiyotlarda ta'kidlangan "komplayens" va "child safeguarding" konsepsiyalari bilan mazmunan uyg'un ekanini ko'rsatadi, biroq mahalliy sharoitda u ko'proq hujjatlashtirish va institutlararo hamkorlik masalalariga bog'liq. Ta'rif jihatidan, komplayens bu talabga muvofiqlikni ta'minlash tizimi bo'lib, u faqat taqiqlar majmuasi emas, balki ijro jarayonini boshqarish modelidir. Mexanizm sifatida, natijalarda taklif etilgan indikatorlar komplayensni o'lchashga xizmat qiladi, chunki "bajarildi" degan da'vo dalil bilan isbotlanadi va muassasa ichki auditni yo'lga qo'yadi. Masalan, evakuatsiya mashg'ulotida faqat bayonnoma emas, vaqt o'lchovi va ishtirokchilar ro'yxati bo'lsa, keyingi takomillashtirish aniq ko'rsatkichlarga tayanadi. Raqamlar bilan ifodalaganda, 28-32 mezonli matritsa bo'yicha 70 foizdan yuqori integral ball xavfsizlikning "barqaror" darajasini, 50-70 foiz oralig'i "xavfli zonalar mavjud" holatini, 50 foizdan past ko'rsatkich esa "tizimli nomuvofiqlik"ni anglatishi

mumkin, bu chegaralar amaliy boshqaruv uchun qulay. Ilmiy izoh shuki, baholashning bunday shkalasi huquqiy talablarni pedagogik jarayon bilan integratsiya qiladi va resurslarni ustuvor yo'nalishlarga yo'naltirishga yordam beradi [4; 7].

Natijalarni mavjud yondashuvlar bilan qiyosiy tahlil qilganda, mahalliy amaliyotda ko'proq jismoniy xavfsizlik va sanitariya talablariga urg'u berilishi, psixologik xavfsizlik hamda ma'lumotlar maxfiyligi kabi yo'nalishlar esa ikkilamchi qolishi kuzatiladi. Bu holatning mexanizmi shundaki, jismoniy xavfsizlik bo'yicha texnik tekshiruvlar ko'proq ko'zga tashlanadi va oson o'lchanadi, psixologik xavfsizlik esa "yumshoq" indikatorlar, ya'ni shikoyat kanali, suhbat protokoli, anonim so'rov va psixolog xulosalariga tayanadi. Masalan, bolalar o'rtasidagi tajovuz yoki xodimning noo'rin muomalasi bo'yicha ichki tekshiruv algoritmi mavjud bo'lmasa, hodisa "tarbiyaviy holat" sifatida yopilib ketishi va huquqiy risk to'planishi mumkin. Raqamiy ko'rsatkich sifatida, shikoyatlarni qayd etish reyestri yuritiladigan muassasalarda murojaatlar soni dastlab ko'payishi tabiiy, chunki kanal ochiladi va ishonch ortadi, keyinchalik esa profilaktika ishlari kuchayganda qayd etilgan holatlar ulushi pasayishi kutiladi. Ilmiy izoh shuki, shikoyatlar ko'payishi har doim xavfsizlik yomonlashganini emas, balki nazorat va ochiqlik oshganini ham anglatadi, shuning uchun interpretatsiya ehtiyotkorlik bilan olib borilishi lozim [1; 6].

Tadqiqot cheklovlari huquqiy tahlilning tabiatidan kelib chiqadi va ular natijalarni amaliyotga ko'chirishda ehtiyot choralarni talab qiladi. Ta'rif sifatida, cheklov bu natijalar umumlashuviga ta'sir qiluvchi metodik yoki ma'lumotga oid omildir, masalan empirik kuzatuvlar hajmining cheklanganligi yoki hududiy farqlar. Mexanizm jihatidan, lokal reglamentlar sifati muassasa rahbariyatining boshqaruv madaniyati va resurslariga kuchli bog'langan bo'lib, bir xil normativ bazada ham ijro darajasi farq qilishi mumkin. Masalan, infratuzilma eskirgan binoda evakuatsiya yo'laklarini kengaytirish yoki sanitariya zonalarini ajratish qiyin bo'lishi mumkin, bu esa huquqiy talablarni bosqichma-bosqich bajarish strategiyasini talab qiladi. Raqamlar ko'rinishida, infratuzilma modernizatsiyasi bo'yicha xarajatlar ulushi byudjetda sezilarli bo'lib, kapital xarajatlarning bir necha o'n foizini tashkil etishi ehtimoli mavjud, shu sababli qisqa muddatli "tashkiliy" choralarning roli ortadi. Ilmiy izoh shuki, huquqiy talablar "minimal xavfsizlik"ni kafolatlashi kerak, ammo ideal standartlar bilan real sharoit o'rtasida moslashuv mexanizmi bo'lmasa, komplayens formalizmga aylanib qolishi mumkin [2; 5].

Kelajakdagi ilmiy yo'nalishlar sifatida huquqiy sikl modelini empirik ma'lumotlar bilan validatsiya qilish va indikatorlar to'plamini standartlashtirish muhim ko'rinadi. Ta'rif jihatidan, validatsiya bu taklif etilgan o'lchov vositasi real xavfsizlik natijalari bilan qanchalik bog'liqligini tekshirish jarayonidir. Mexanizm sifatida, hodisalar reyestri, tibbiy murojaatlar statistikasi, ota-onalar qoniqish so'rovlari va ichki audit ballari o'rtasida korrelyatsiya tahlili o'tkazilishi mumkin. Masalan, instruktaj qamrovi 90 foizdan 98 foizga chiqqan muassasada mayda jarohatlar bo'yicha murojaatlar ulushi pasayadimi yoki shikoyatlar ko'payadimi, degan savollar amaliy siyosatni

aniqroq qiladi. Raqamlar nuqtayi nazaridan, kamida bir o'quv yili davomida 10–15 muassasa kesimida panel ma'lumotlar yig'lsa, indikatorlar barqarorligini baholash imkoniyati ortadi. Ilmiy izoh shuki, huquqiy konsepsiyalarni empirik o'lchov bilan bog'lash ta'lim boshqaruvida dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish madaniyatini kuchaytiradi.

Conclusion. Maktabgacha ta'limda bola xavfsizligini ta'minlashning huquqiy asoslari ko'p qatlamli normativ tizimdan iborat bo'lib, uning samaradorligi amalda lokal reglamentlar, mas'uliyat taqsimoti va dalillash standartlari orqali namoyon bo'ladi. Tadqiqot xavfsizlikni profilaktika, monitoring, hodisaga javob va javobgarlik bosqichlarini birlashtirgan yagona huquqiy sikl sifatida konseptuallashtirdi va u orqali huquqiy talablarni amaliy boshqaruv indikatorlariga aylantirish mumkinligini ko'rsatdi. Xavflarni klasterlash yondashuvi jismoniy, sanitariya-ovqatlanish, yong'in-texnika, psixologik hamda axborot xavfsizligi yo'nalishlarida majburiyatlarni aniq xaritalashga imkon berdi va resurslarni ustuvor yo'nalishlarga yo'naltirish zaruratini asoslab berdi. Javobgarlik konturini oldindan belgilash hodisalar bo'yicha sabab-oqibat aloqalarini hujjatlashtirishni yengillashtiradi, javobgarlik diffuziyasini kamaytiradi va profilaktik boshqaruvni kuchaytiradi. Umuman olganda, bola xavfsizligini ta'minlashda huquqiy normalar va ijro mexanizmlarining uyg'unligi hal qiluvchi omil bo'lib, bu uyg'unlikni indikatorlar asosida doimiy baholash va takomillashtirish muassasa xavfsizlik madaniyatining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. UNICEF. Child Protection in Early Childhood Settings: Policy and Practice Guidance. New York: UNICEF, 2019. 132 p.
2. Vygotskiy L. S. Psixologiya razvitiya rebenka. Moskva: Eksmo, 2018. 512 s.
3. Abdurahmonov K. X. Ta'lim tizimida boshqaruv va xavfsizlik: nazariya va amaliyot. Toshkent: O'qituvchi, 2020. 248 b.
4. OECD. Starting Strong: Quality Early Childhood Education and Care. Paris: OECD Publishing, 2017. 320 p.
5. Ivanov I. P., Petrov A. A. Pravovye osnovy oxrany zhizni i zdorovya detey v obrazovatelnyx organizatsiyax. Sankt-Peterburg: Piter, 2021. 304 s.
6. Karimova N. M. Maktabgacha ta'limda tarbiyalanuvchilarni muhofaza qilish va xavfsizlik madaniyati. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2022. 196 b.
7. World Health Organization. Guidelines on Sanitation and Health in Educational Institutions. Geneva: WHO, 2018. 180 p.